

خیریتہ سراج و جامع اسلام

نویسنده: امی سید

مترجم: دکتر فاطمہ سلجوقیان

ویراستاری علمی و مقدمہ:

دکتر محمد صالح طیب نیا، سید حسین سیال

WWW.KETABIR

سرشناسه: سینگر، امی، ۱۹۵۹ - م. Singer, Amy
عنوان و نام پدیدآور: خیریه در جوامع اسلامی / نویسنده امی سینگر؛ مترجم فاطمه سلجوقیان؛
ویراستاران علمی محمد صالح طیب‌نیا، سیدحسین سیدی.

مشخصات نشر: اصفهان: انتشارات قیسات، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: ۴۲۸ ص، ۱۴×۵/۲۱×۵/۲۱ س.م.

شابک: 978-600-8441-28-1

یادداشت: عنوان اصلی: Charity in Islamic societies, 2008.

موضوع: خیریه -- کشورهای اسلامی: موضوع: Islamic countries -- Charities

موضوع: صدقه در اسلام: موضوع: Alms and almsgiving (Islam*)

موضوع: موقوفه‌ها -- کشورهای اسلامی: موضوع: Islamic countries -- Endowments

موضوع: کشورهای اسلامی -- اوضاع اقتصادی: موضوع: Islamic countries -- Economic conditions

شناسه افزوده: سلجوقیان، فاطمه، ۱۳۴۱ - مترجم

شناسه افزوده: طیب‌نیا، محمد صالح، ۱۳۵۶ -، ویراستار

شناسه افزوده: سیدی، سیدحسین، ۱۳۶۷ -، ویراستار

ردی: دی کنگره: ۹۱۳۹۶، ۲۹۷/۰۶

ه.بندی دیوبی: ۰۶/۲۹۷

شماره کتابشناسی ملی: ۲۲۳-۴۶۸

نام کتاب: خیریه در جوامع اسلامی

نویسنده: امی سینگر

مترجم: دکتر فاطمه سلجوقیان

ویراستاری علمی و مقدمه: دکتر محمد صالح طیب‌نیا، سیدحسین سیدی

مدیر هنری: حامد مغروری

طراحی جلد و صفحه‌آرایی: زینب ربانی خواه

تیراژ: ۲۰۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول

تاریخ چاپ: بهار ۱۳۹۶

قیمت: ۳۰۰۰ تومان

تارنما: www.mehrestan.ir

رایانامه: mehr@mehrestan.ir

سامانه: ۰۳۰۰۷۹۶۲۱۰۰۱۰۰

نشانی: اصفهان، خیابان مسجد سید، خیابان آیت الله زاهد، کوچه ۱۵، پلاک ۳۹

کد پستی: ۸۱۳۶۹۵۵۱۳۷

شماره تماس: ۰۳۱-۳۲۳۴۸۷۵۵، ۰۳۱-۰۳۲۹۰۰۰۱۲۹۰۰۰۹۳۷۰۰

تمامی حقوق چاپ و نشر این اثر برای نشر قیسات محفوظ است.

این کتاب با حمایت و مشارکت بنیاد آلا ترجمه و نشر یافته است.

مقدمه ویراستاران علم

۱. شرق‌شناسی و دنیای اسلام

هرکس شناخت درک جامعی از تاریخ داشته باشد، می‌تواند روابط و اتفاق‌های حال را به درستی بررسی و تحلیل کند و برمبنای آن پیش‌بینی‌های دقیق‌تری از آینده موضوعات انجام دهد. به عبارت دیگر، این نگاه، روش کلی مواجهه با دنیای شرق به خصوص کشورهای اسلامی بوده و هست؛ یعنی جایی که غرب تلاش می‌کند قبل از هر تصمیم یا عمل، ابتدا وضعیت، روابط، فرهنگ، آداب و سنن مردم آن را بشناسد، سپس تصمیم خود را اتخاذ کند. از این جهت، شرق‌شناسی علمی است که شناخت فرایند تکوین و گسترش آن، که شناختی به فهم رفتار و استراتژی‌های غرب در قبال کشورهای مسلمان می‌کند و همچنین درک عمیقی از فرایند عقب‌ماندگی و استحاله و استعمار کشورهای اسلام و جهان سوم به وجود می‌آورد (خاتمی‌نیا، ۱۳۹۰).

هرچند گستره عظیم و اصلی شرق‌شناسی، شناخت اسلام و کشورهای مسلمان است، به دلیل بررسی کشورهای شرقی (نسبت به دنیای غرب) از جمله کشورهای شرق آسیا، این رشته با نام مطالعات شرق‌شناسی شناخته شده است. بسیاری از دانشمندان معتقدند که مطالعات شرق‌شناسی از

قرون وسطا و با مواجهه غربیان با دنیای متمدن و پیشرفته مسلمانان آغاز شده است؛ اما آنچه تأثیرات خاصی بر روابط غرب و شرق داشته، مطالعات شرق شناسان در قرن نوزدهم بوده است؛ یعنی همان زمانی که هدف شرق شناسان از تحقیق و پژوهش، تأکید بر تقابل و تفاوت میان غرب و شرق، و ایجاد هویت برتر میان ملل غربی بوده است.

زمینه های مطالعات شرق شناسی وابسته به نیازهای زمانی و مکاتب مختلف شرق شناسی متفاوت اما در مطالعات زبان شناسی، ادبیات، تاریخ، دیر و جغرافیا، جهان شرق مشترک است و به صورت رشته های علمی در دانشگاه و پژوهشگاه ها پیگیری می شود. برای نمونه، کرسی مطالعات اسلام در سال ۱۶۱۰ در دانشگاه کمبریج و در سال ۱۶۳۶ در دانشگاه آکسفورد انگلستان تأسیس شده است. (ضابط، ۱۳۸۸: ۵).

۱.۱. انگیزه ها و عوامل شرق شناسی

از عوامل و انگیزه های مهم مطالعات شرق شناسی می توان نزدیکی جغرافیایی، انگیزه های ذاتی برای دانایی، انگیزه های مذهبی، انگیزه های نظامی و انگیزه های استعماری را نام برد. در ادامه به اصرار به تشریح این انگیزه ها می پردازیم.

۱.۱.۱. نزدیکی جغرافیایی

این عامل به خصوص در مناطقی که مسلمانان با کشورهای غربی همسایه شدند، قوت بیشتری پیدا می کند. برای نمونه، می توان به حضور مسلمانان در آندلس اسپانیا و سیسیل ایتالیا اشاره کرد. به عبارتی، با نزدیکی جغرافیایی مسلمانان و ارتباط نزدیک با این جوامع، مطالعه و پژوهش در حوزه شناخت مسلمانان افزایش پیدا کرد.

۲.۱.۱. انگیزه‌های ذاتی برای دانایی

عامل دیگر در شکل‌گیری مطالعات شرق‌شناسی، انگیزه‌های ذاتی دانشمندان در یادگیری و تحقیق و پژوهش است. این عامل به خصوص در مواجهه غرب قرون وسطا با کشورهای متمدن مسلمان بیشتر آشکار می‌شود. برای نمونه، نهضت ترجمه آثار علمی مسلمانان به زبان‌های لاتین، رعبنای همین مواجهه شکل می‌گیرد.

۳.۱.۱. انگیزه‌های مذهبی

شرق‌شناسی یکی از جراهای دنیای غرب در راستای ایجاد تقابل بین مسیحیت و اسلام است. ه لغان مسیحی برای ایجاد تنفر از اسلام، تبلیغات ضداسلامی را راجری کردند. این تبلیغات تا آنجا پیش رفت که به جنگ‌های صلیبی منجر شد؛ اما پس از هزینه‌های فراوان و حتی قبول شکست‌های فراوان، به راهبرد مسیحیت تشریحی روی آورده و براین اساس به شناخت زبان، فرهنگ، آداب و رسوم عراب پرداختند.

۴.۱.۱. انگیزه‌های نظامی

در بسیاری از مواقع، مطالعات شرق‌شناسی به خصوص در حوزه جغرافیا، به‌طور مستقیم در راستای اهداف نظامی قرار گرفت. برای نمونه، کشورهایمانند پرتغال و انگلستان و فرانسه با شناسایی نقاط ضعف و قوت کشورهای مسلمان به حضور نظامی در این کشورها روی آوردند و به دلیل شناخت از دین، فرهنگ، آداب و رسوم آن‌ها توانستند حضور خود را تثبیت کنند.

۵.۱.۱. انگیزه‌های استعماری

انگیزه‌های استعماری را می‌توان از دو نگاه بررسی کرد: نگاه اول، ایجاد و تثبیت پندار برتری مطلق دنیای غرب در فرهنگ و اندیشه و دانش نسبت به

دنیای شرق است؛ نگاه دوم، نفوذ استعماری دنیای غرب برای دستیابی ارزان یا حتی رایگان به منابع طبیعی کشورهاست (خاتمی‌نیا، ۱۳۹۰: ش ۱). مهم‌ترین مکاتبی که در حوزه مطالعات شرق‌شناسی وارد شده‌اند، مکاتب بریتانیا، فرانسه، آلمان، ایتالیا، روسیه و اسپانیا است که با توجه به اوضاع تاریخی و اجتماعی، انگیزه‌ها و عوامل یادشده در آن‌ها دارای شدت و ضعف است (خاتمی‌نیا، ۱۳۹۰: ش ۲).

۲ چرا و چگونه بدوین کتاب خیریه در جوامع اسلامی

مقدمه بالا، رونق، پاسخی به این سوال است که چرا کتاب‌هایی در حوزه مطالعه کشورهای اسلامی و مسلمانان، مثل کتاب خیریه در جوامع اسلامی، در غرب نوشتن و چاپ می‌شوند. این امر زمانی اهمیت بیشتری پیدا می‌کند که بدانیم نویسندگان کتاب، پفسور امی سینگر، فارغ‌التحصیل دانشگاه پرینستون و عضو هیئت علمای دانشگاه تل‌آویو اسرائیل است و کتاب را انتشارات دانشگاه کمبریج، که یکی از معتبرترین انتشارات علمی جهان است، به چاپ رسانده است.

درواقع، کتاب خیریه در جوامع اسلامی یکی از ۵ باران پژوهش تاریخی شرق‌شناسان در حوزه تاریخ مسلمانان در کشورهای اسلامی است که این بار از نگاه فعالیت‌های خیرخواهانه به تاریخ جوامع اسلامی پرداخته است. البته، همان‌طور که اشاره شد، هدف اصلی این پژوهش‌ها بحث روابط، آداب، سنن و فرهنگ جوامع اسلامی به مثابه یک کل است؛ همان‌طور که خود نویسندگان نیز در نتیجه‌گیری اشاره می‌کند:

هدف این کتاب روشن کردن این نکته بود که مطالعه تطبیقی خیریه به جست‌وجوی تفاوت‌ها و شباهت‌های میان جوامع و تجارب تاریخی آن‌ها منجر می‌شود.

به همین دلیل، هنگامی که خواننده کتاب را می خواند، صرف نظر از بعضی اشتباهات، احساس می کند که نویسنده بی طرفانه و به دور از تعصب، تاریخ خیریه و جوامع اسلامی را بررسی کرده است؛ امری که در کتب تاریخی کمتر است؛ زیرا هدف این نوع مطالعات شناخت دقیق و صحیح از جوامع اسلامی است نه تأیید یا تخریب فرد یا گروه خاص.

عبادت دیگر، به دلیل پیوند عمیق فعالیت های خیرخواهانه با زندگی روزانه مسلمانان در جوامع اسلامی و اهمیت تفکر و فعالیت خیر از نگاه قرآن و سنت پیا بر علیه السلام، بررسی متون اسلامی و مطالعه برداشت های فکری و رفتاری مسلمانان از رحمته و نیکوکاری اهمیت بسیاری دارد. این بررسی ها، برای شناخت صحیح جوامع اسلامی و درک درست از روابط و کنش های مسلمانان در موضوعات اجتماعی بسیار مفید بوده و به نوعی باعث شناخت کلی جامعه مسلمانان خواهد شد.

این موضوع آنجا از اهمیت بیشتری برخوردار می شود که خیرین و سازمان های وابسته به امور خیر، مانند سازمان ها، تشکیل شده از سوی وقف و مؤسسات خیریه امروزی، منشأ تحولات بزرگ اجتماعی و سیاسی بوده اند. یکی از نمونه های ملموس این موضوع، سازمان های خیرین بازاری و تجار مذهبی در حمایت از فعالیت های انقلابی در دوران انقلاب اسلامی ایران است. از این رو، هنگامی که خیرین و خیریه ها بتوانند تأثیر عمیقی بر جامعه بگذارند، مطالعه برای شناخت جنبه های مختلف این فعالیت ها بیش از پیش حائز اهمیت می شود.

باید اشاره کرد که این امر فقط به مسلمانان محدود نمی شود و به دلیل فطری بودن نیکوکاری و خیر، می توان آن را به همه جوامع تعمیم داد؛ اما

به دلیل آنکه فعالیت‌های نیکوکارانه در اسلام بسیار محل تأکید و تشویق شده است، در جوامع اسلامی این امر نمود بارزتری داشته و شرق‌شناسان نیز به مطالعات این حوزه وارد شده‌اند.

البته ادعا نمی‌شود که شخص نویسنده در راستای اهداف استعماری و استکباری غرب این پژوهش را انجام داده است؛ هرچند این امر غیرممکن نیست؛ اما می‌توان اطمینان داشت که نتایج این پژوهش و امثال آن برای اتخاذ تصمیمات و استراتژی‌های مقابله با اسلام و کشورهای اسلامی استفاده خواهد شد. از این رو، با ترجمه چنین کتاب‌هایی به همراه بررسی و نقد و - به نظر ده - احث آن می‌توان از ابعاد شناخت دنیای غرب از جوامع مسلمانان آگاهی بیشتری تا در مقابل دنیای غرب راهبردهای دقیق‌تری انتخاب کرد و عکس‌العمل بهتری نشان داد. شایان ذکر است که آشنایی با روش‌های علمی استفاده‌شده در این پژوهش‌ها و استفاده از آن‌ها نیز از اهمیت خاصی برخوردار است.

۳. معرفی کتاب

۱.۳. ناشر

کتاب خیریه در جوامع اسلامی را انتشارات دانشگاه که در سال ۲۰۰۸ چاپ کرده است. این انتشارات یکی از قدیمی‌ترین انتشارات فعال جهان و دومین انتشارات بزرگ دانشگاهی است که از سال ۱۵۳۴ میلادی شروع به فعالیت کرده و کتاب‌های منتشرشده در آن از اعتبار فراوانی در سطح جامعه جهانی برخوردار است.

۲.۳. نویسنده

نویسنده کتاب پروفیسور امی سینگر، متخصص تاریخ عثمانی و عضو هیئت علمی مرکز مطالعات تاریخ آفریقا و خاورمیانه در دانشگاه تل آویو است. دیگر آثار این نویسنده عبارت است از: کشاورزان فلسطینی و دولتمردان عثمانی (۱۹۹۴)، ایجاد مراکز عام المنفعه عثمانی؛ مراکز اطعام خیریه در اورشلیم (۲۰۰۲)، فقر و خیریه در مجموعه خاورمیانه (۲۰۰۳)، تغذیه مردم، تغذیه قدرت؛ رمز و رازهای امپراتوری عثمانی (۲۰۰۷).

۳.۳. مرکز مطالعات حمایت کننده

دانشگاه تل آویو بزرگترین دانشگاه رژیم اشغالگر قدس، اسرائیل است که در سال ۱۹۶۳ میلادی تأسیس شده است. این دانشگاه متشکل از ۹ دانشکده و ۹۸ گروه علمی است و حدود ۳۰ هزار دانشجو و ۳۰۰۰ عضو تحقیقاتی دارد.

مرکز مطالعات خاورمیانه و آفریقا وابسته به دانشکده علوم انسانی دانشگاه تل آویو و یکی از مراکز معروف مطالعات خاورمیانه است. دیگر مراکز مهم تحقیقاتی وابسته به دانشکده علوم انسانی که در حوزه شرق شناسی فعالیت دارند، عبارت است از:

۱. مرکز مطالعات ایران شناسی، آلیانس؛

۲. مرکز همزیستی عرب یهود از طریق آموزش و پرورش، والتر باخ؛

۳. مرکز همکاری های عرب یهود، کنارد آدناور.

۴.۳. جوایز کتاب

کتاب خیریه در جوامع اسلامی، لوح تقدیر جایزه کتاب انجمن دوستی انگلستان و کویت را در سال ۲۰۰۹ و جایزه بهترین کتاب حوزه تحقیقات

بخش غیرانتفاعی و داوطلبانه را از انجمن مطالعات سازمان های غیرانتفاعی و فعالیت های داوطلبانه در سال ۲۰۱۰ دریافت کرده است.

۵.۳. محتوای فصل های کتاب

کتاب در فصل اول به بررسی پرداخت های خیریه واجب در اسلام می پردازد. در این فصل، زکات و دریافت کنندگان آن و زکات فطریه به طور مفصل بررسی شده و اشاراتی نیز به خمس می شود. در فصل دوم، درباره پرداخت های اختیاری، مسلمانان بحث می شود. این فصل با تعریف نیازهای اولیه شروع شده و سپس بر می آید که از روزهایی که مسلمانان فعالیت های خیر بیشتری دارند و نیز حالت های که در زندگی یک مسلمان اتفاق می افتد و او در مواجهه آن خیرات می پردازد، ارائه می شود. در نهایت نیز به بررسی تفصیلی وقف، ویژگی های آن و نتایج و اقدامات پرداخته می شود. کتاب در فصل های سوم و چهارم به هر دو وجه عمل خیر، دهنده و گیرنده، توجه می کند. نویسنده در فصل سوم بحثی در خصوص خیرین و زندگی نامه های آنان ارائه می دهد. در فصل چهارم، ضمن بررسی دریافت کنندگان خیر، درباره فقر و دلایل آن بحث و تفاوت میان فقیر و افراد سبب شده دریافت زکات تبیین می شود. در نهایت نیز از توصیه جامعه و دین و بزرگان مسلم به پرداختن به گدایی و اولویت کار و کسب درآمد سخن به میان می آید. در فصل پنجم، نویسنده بحث را با معرفی دولت های رفاه و وظایف دولت در ارائه خدمات رفاهی به عموم جامعه آغاز می کند، سپس اصلاحات ایجاد شده در وقف برای کارآمد شدن آن، بازیابی فرایندهای دریافت زکات و تشکیل انجمن ها و سازمان های مردم نهاد ملی و بین المللی را تشریح می کند.